

<https://doi.org/10.37708/ezs.swu.bg.v24i1.20>

ФОЛКЛОРЕН ДИСКУРС НА РУСКО-УКРАИНСКАТА ВОЙНА: АНТРОПОЛОГИЧНИ ИНТЕРПРЕТАЦИИ

(Руско-украинската война в съвременния фолклор: антропологично измерение. Колективна монография» / [отг. ред. Л. Вахнина]; ИМФЕ „М. Т. Рилски“ на НАН на Украйна. Киев: Издателство ИМФЕ, 2025. 358 с. ISBN 978-617-14-0405-2)

Ирина Потапенко

Институт по изкуствознание, фолклористика и етнология „М. Т. Рилски“,
Национална академия на науките на Украйна, Украйна
E-mail: ogiyenko@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-4783-1816

FOLKLORE DISCOURSE OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: ANTHROPOLOGICAL INTERPRETATIONS

Iryna Potapenko

Institute of Art History, Folklore and Ethnology “M. T. Rylsky”, National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine

Колективната монография „Руско-украинската война в съвременния фолклор: антропологично измерение“, подготвена от сътрудници на Отдела по украинска и чуждестранна фолклористика към Института за изкуствознание, фолклористика и етнология на Националната академия на науките на Украйна, публикувана през 2025 г., изследва влиянието на руската агресия върху украинската култура и общество. Актуалността на изследването е обусловена от ширококомашабната руско-украинска война в Украйна, която започна на 24 февруари 2022 г., и хвърли предизвикателство към основни ценности като сигурност, право на самоопределение, чест, живот на близките, като постави под заплаха езика, културата и идентичността на украинския народ. В този контекст фолклорът се превръща не само в отражение на трагичните събития и обществените промени, но и в мощен инструмент за формиране на патриотизъм, единство на обществото, устойчивост на украинските воители и вяра в победата.

Колективната монография „Руско-украинската война в съвременния фолклор: антропологично измерение“ се състои от три тематични части с отделни раздели, които многостранно разглеждат влиянието на войната върху съвременния украински фолклор и всекидневния живот. Първата част – „Фолклорното основание на съвременните песни на съпротивата и

победата“, е посветена на анализа на песенни произведения, които играят важна роля във формирането на националната идентичност и консолидирането на обществото. В първия раздел – „*Фолклорни топоси в патриотичния дискурс на съвременната музикална масова култура: традиции на казаците*“, Леся Мушкетик анализира как украинската популярна музикална култура откликва на актуалните събития, формирайки цял пласт актуална тематика на руско-украинската война. Авторката разглежда традиционния песенен казашки фолклор – думи, исторически песни. Тези произведения са били популярни във всички периоди от съществуването на украинския народ. Топосите на казашкия фолклор частично са влезли в музикалната култура на съвременните групи и изпълнители в периода на руско-украинската война, започвайки от 2014 година, а по-интензивно от февруари 2022 г. В раздела се анализира творчеството на такива групи като „Сянка на слънцето“ („Гінь сонця“), „Хайдамаци“ („Гайдамаки“), „Шабла“ („Шабля“), „Kozak System“, част от изпълнителите на които имат собствен фронтов опит. Казашката героика с проекция в съвременността се проявява в песни за борбата за свобода и за родината, прославянето на безименни герои и водачи. Вторият раздел, написан от Лариса Вахнина, е посветен на показването на новата роля на стрелковата песен „Ой у лузі червона калина“ („Ой на ливадата червена калина“), която се превърна в знаково произведение в репертоара на украинските бежанци през периода на руско-украинската война и придоби популярност в много страни от Европа. Тази песен стана обект на множество флашмобове в различни европейски държави, символ е на устойчивостта и единението на украинците в борбата за тяхната независимост срещу руската агресия. Следващият раздел – „*Вернакуларен дискурс на визуализацията на символичния образ на фолклора в условията на война: украинският керамичен петел*“, чийто автор е Оксана Микитенко, анализира керамичния петел от селището Бородянка в Киевска област, което през март 2022 г. почти месец беше окупирано от руснаците като културен символ и исторически документ. В разрушена от бомбардировка къща бе намерен неповреден керамичен съд във формата на петел, известен като масов продукт на украинските художници на фигуративната керамика през 60-те години на XX век. Само за няколко дни през април 2022 г. това изображение бе видяно от целия свят – фотографиите много бързо се разпространиха в социалните мрежи като символ на украинската несломимост и издръжливост. В своя раздел О. Микитенко разглежда образа на петела в традиционната украинска култура, анализира неговото функциониране в социалномедиен визуален контекст и трансформациите, настъпили в рамките на фолклорния концепт, обръща внимание на проявите на вторична метафоризация на символа и неговите комуникативни параметри в контекста на новите социални и медийни значения. Четвъртият раздел – разделът на Тетяна Броварець – е посветен на един от най-символичните фолклоризирани апели на Тарас Шевченко в контекста на руско-

украинската война – „*Кохайтеся, чернобриви, та не з москалями*“ („Любете се, черновежди, ала не с москалите.“) (от поемата „Катерина“, 1838–39). Този призив на Тарас Шевченко придобива особена актуалност и е творчески адаптиран в масовата култура, социалните мрежи (валентинки предупреждения, новосъздадени песни) и върху предмети от широка употреба, трансформирайки се в различни визуални и вербални форми.

Втората част на колективното монографично изследване – „*Фолклорни наративи на украинските бежанци в страните от Европа*“, анализира уникалния опит на украинските бежанци, фиксиран в устни разкази и спомени. В петия раздел Тетяна Шевчук разглежда устни истории на украински бежанки, които вследствие на руско-украинската война попадат във Виена, като използва метода на автоетнографията. Чрез личния бежански опит тя изследва светогледните ориентири, емоционалната връзка с Украйна, формирането на украинската културна идентичност в чужбина. Ирина Коваль-Фучило (шести раздел) изследва автобиографични повествования на украински бежанки в Полша, Франция и Финландия, анализирайки тяхната тематика и стратегии за самопредставяне. Авторката се съсредоточава върху особеностите на наративната традиция и начините на адаптация. Разделът осветлява темите за началото на войната, евакуацията, помощта от непознати хора. Обсъждат се също езиковият въпрос и дилемата за връщането в Украйна или адаптацията в чужбина. В седмия раздел – „*Бягство от войната. Фолклорни наративи на мигранти от Украйна към Европа*“, на Микола Дмитренко, е направен обзор на устни наративи от хората, които са били принудени да напуснат домовете си и да заминат за Полша и Холандия. По разказите на респондентите се проследява тоталното негативно влияние на войната върху човешкия живот – болка, страх, много силни емоционални преживявания, травматизъм, а също така и устойчивостта на украинците, вярата в победата над врага и желанието да се върнат у дома в Украйна. В раздела на Ирина Потапенко – „*Украинските бежанци в България: интеграция и адаптация*“, се разглеждат признаците на интеграция на украинските бежанци в българското общество, техните права след получаването на статут на временна закрила, характеризирани са особеностите на пребиваването на украинците в България, възможностите за получаване на образование за децата, алтернативите за изучаване на български език. Описана е дейността на обществените организации на украинската диаспора в България и на центровете за украински бежанци.

Третата част на монографията – „*Опитът на войната в съвременното всекидневие*“, започва с изследването на Валентина Головатюк „*Две войни за един живот: спомени от преживяното и поглед към съвременните събития*“, в което авторката анализира записи на възрастни хора, които пазят в паметта си спомени за Втората световна война, които се разглеждат в съпоставка със съвременните събития. В раздела на Лидия Козар „*Сън за черния таван: руската окупация на Буча и Ворзел през очите на местните жители*“ се отделя внимание на народните възгледи за окупацията на

Ворзел и Буча, предадени в записи на устноисторически свидетелства от началото на руско-украинската война от 2022 г. В раздела на Людмила Иванникова „Традиционно погребение в контекста на руско-украинската война“ се отбелязва, че в периода 2014–2023 г., в условията на въоръжена агресия и открита война на руската федерация, са се появили и развили нови модификации на украинския погребален ритуал, които съществуват заедно с неговите традиционни форми. Мирослава Карацуба в раздела „Въоръженият конфликт през очите на очевидците: опитът на гражданите в Украйна и на Балканите“ се обръща към различни аспекти, актуални за съхраняването на народната памет за руско-украинската война, към отделни въпроси, необходими за осъзнаването на нейните последици за Украйна и за човечеството като цяло. Значително внимание е отделено на изучаването на личните истории на очевидците на войната, предадени в устни спомени, живопис и фотография, на провеждането на културни мероприятия, които имат за цел да съхранят тази памет за бъдещите поколения, на въпросите за възстановяване на културното наследство, разрушено по време на военните действия. Разгледани са исторически паралели, които предполагат използването на опита на страни, които също са пострадали от война. В раздела на Олена Чебанюк „Хумор и сатира в украинския сегмент на интернет по време на руско-украинската война: мемове, анекдоти, шеги“ се анализират хуморът и сатирата на украинските потребители в интернет ресурсите Фейсбук, Телеграм, Инстаграм, Туитър, ТикТок през 2022–2023 г. Тя подчертава, че хуморът е мощно оръжие, средство за преодоляване на негативното, за намаляване на емоционалното напрежение и за поддържане на бойния дух. Изследователката описва анонимността, колективността, вариативността и формулността на интернет-мемове, сравнявайки ги с традиционния фолклор.

Като се отчита многоаспектността на изследването, дълбочината на анализа и актуалността на разглежданите проблеми, колективната монография „Руско-украинската война в съвременния фолклор: антропологично измерение“ има важен принос към съвременната украинска и световна хуманитаристика, като представя не само академичен анализ, но и документални свидетелства, които помагат да се осмисли трагедията на войната и несломимостта на украинците. Изданието представя резултатите от фиксирането и изследването на съвременни фолклорни произведения и устни истории, които са безценен източник за документиране на руско-украинската война. Монографията е ценен източник за разбирането на това как войната влияе на културния живот на украинците, на тяхната идентичност и как това се отразява във фолклора – както традиционен, така и съвременен, включително в социалните мрежи. Тя предлага задълбочен анализ на устни свидетелства, песни, визуални символи и хумор, подчертавайки тяхната роля в поддържането на националния дух, в отразяването на трагедията и в борбата за победа. Използването на интердисциплинарни подходи, включително устна история и

автоетнография, позволява да се разкрие сложният опит на войната от различни перспективи. Изданието е предназначено за широка читателска аудитория – учени (фолклористи, етнологзи, историци), преподаватели, студенти, както и за всички, които се интересуват от представената проблематика.